

Tafferner Tamás

Iskolai könyvtári feladatok, források, fejlesztések*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves Pedagógus Kollégák! Tisztelt Jelenlévők! Köszöntöm az iskolai könyvtárosok 3. országos konferenciáját.

Bár mindenki számára ismert a tény, hadd hangsúlyozzam a bemutatásban elhangzott információt: az Oktatási és Kulturális Minisztérium képviseletében jöttem. Az országgyűlési választásokat követően létrejött kormányzati struktúrában megváltozott az a nyolc éves helyzet, hogy külön ágazati irányítás alá tartozott a kultúra és az oktatás. Bizonyosan sok érv szólt a különálló minisztériumi rendszer mellett is, de nagy várakozásokkal tekinthetünk az új helyzet elé, hiszen olyan szorosán, ezer szállal kötődik a két terület egymáshoz. Az új helyzet új feladatokat hozott számunkra: megkezdődött az Oktatási és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának összevonásával a tárcák struktúrájának, feladatainak és cselekvéseinek az összehangolása. Elmondhatom, hogy a két terület között jó az együttműködés, a közös munka már zajlik. Az új helyzet bizalomra adhat okot az iskolai könyvtári területet illetően is. Az iskolai könyvtár az iskola részeként a közoktatási szakterülethez tartozik, könyvtári szakmai szempontból pedig a könyvtári területhez. A két minisztériumi egység közös munkájából reményeink szerint sokat profitálhatnak az iskolai könyvtárak.

Az iskolai könyvtár *biztosítja a tanulói és nevelői jogon az iskola alaptevékenységéhez szükséges forrásokhoz és információkhoz való hozzáférést, másrészt olyan tanulási környezet, amely korszerű információhasználati, könyvtárhasználati tudást, szokásokat generál.* Mai előadásomban ezt a nemzetközi dokumentumban is lefektetett kettős küldetést, feladatrendszert tartom szem előtt, amikor az iskolai könyvtárak helyzetéről és szerepéről, és még inkább a jövőbeni feladatairól kívánok beszélni. Az iskolai könyvtárak a közoktatási intézmények alapvető részeként komplex feladatot látnak el, melynek számos feltétele és eleme van.

Az iskolai könyvtárak klasszikus feladataik mellett napjainkban fontos tevékenységet végeznek a tankönyvekkel kapcsolatban. Az iskolai tankönyvek a megnövekedett adminisztráció mellett forrásbővítést és állománygyarapítást is jelentenek az iskolai könyvtáraknak. Ezeket a kérdéseket alapvetően a tankönyvpiaci törvény határozza meg, a vonatkozó rendelkezéseket Önök biztosan jól ismerik. A tankönyvtámogatás normatív támogatás, ennek 25%-a törvényben meghatározott módokon könyvtári felhasználású. Ezt az összeget tartós tankönyvekre (szöveggyűjtemény, atlasz, szótár) és ajánlott, illetve kötelező olvasmányok vásárlására lehet fordítani. A törvény 2004-i módosításával bővült ez a kör, így digitális adathordozón rögzített tankönyvek és kis példányszámú tankönyvek vásárlására is fordítható a 25%-os keret. Tudjuk persze, hogy a helyzet iskolán-

ként jelentősen különbözik, és nagy segítséget jelent, ha a fenntartó tud további forrást biztosítani.

Az iskolai könyvtár komplex feladatainak további részét képezik az ingyen tankönyvekkel kapcsolatos tennivalók, hiszen a törvény meghatározza azokat a módokat, ahogy az ingyenesség biztosítható. Amennyiben a középiskolás tankönyvsomag többre kerül, mint a támogatás összege, és a középiskola nem rendelkezik más forrásokkal, akkor az iskola az érintett jogosult tanulóknak biztosított kedvezményt – jelen esetben az ingyenes tankönyvellátást – az iskolai könyvtári állományból kölcsönzéssel kell, hogy megoldja.

A minisztérium munkatársától biztosan szívesen hallanának olyan információkat, amely infrastruktúrafejlesztést, állománygyarapítást lehetővé tevő pályázati lehetőségekről szól, s a tankönyvi normatíva, valamint a fenntartói támogatás mellett anyagi segítséget jelenthet az iskolai könyvtárnak. Nyilvánvaló, hogy az év végéhez közeledve, az ismert költségvetési keretekben gondolkodva idei pályázati lehetőségről nem tudok beszámolni. A jövő évi költségvetésről ma még kevés konkrét dolog tudható, a számok, feladatok, tárcák szintjén erről még nem léteznek adatok. Azonban a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT 2), az Új Magyarország programjának munkálatai gőzerővel folynak tárcánknál is. A Nemzeti Fejlesztési Terv programjainak tervezése jelenleg folyamatban van, de elfogadott, jóváhagyott változat még nincs, így konkrét fejlesztési programokat ma nem tudok Önöknek bemutatni, de erről a munkáról, ami a mai állás szerint tudható, a fejlesztési irányokról be tudok számolni. A programok véglegesítése záros határidőn belül, 1–2 hónapon belül megtörténik, és akkor egy következő alkalommal, más fórumon ismertetni tudjuk, hogy az iskolai könyvtárak számára milyen programok keretében nyújt lehetőséget az NFT 2. Abban viszont biztos vagyok, hogy az iskolai fejlesztések az iskolai könyvtárak modernizálódását is segíteni fogják.

Hol jelenhet meg, hol lehet szerepe ebben a fejlesztési munkában az iskolai könyvtáraknak? Az NFT 2 infrastrukturális fejlesztési lehetőségeiről, mint említettem, még nincs pontos képünk, de – különösen a kistélepülések esetén – körvonalazódik az integrált oktatási-kulturális intézmények létrehozása. Ahol intézmény-fenntartási problémákkal küzdenek kisközösségek, az iskolák, a művelődési otthonok, könyvtárak általános művelődési központokhoz hasonló integrációja jelenthet megoldást.

Fejlesztési irány a digitalizálás. Az a célunk, hogy a kulturális és a közoktatási intézmények közös tárral, forrásbázissal rendelkezzenek. Olyan művek esetében, ahol a kölcsönzés nem oldható meg, de az egyik ágazat számára a digitalizálás fejlesztési forrásokból megvalósult, a másik intézményrendszer is hozzáférjen. Kulcsfontosságú az oktatásban a kompetencia alapú oktatás kialakítása, amely az elmúlt évek iránya. Az ezekkel kapcsolatos fejlesztésekről a továbbiakban még részletesebben szólok.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ha az iskolai könyvtárak jövőjéről beszélünk, hadd utaljak vissza bevezető gondolatom egyik kulcsszavára. Az információkhoz való hozzáférést, a korszerű információhasználati tudás kialakítását neveztük alapfeladatnak. Meggyőződésem, hogy a modern iskolai könyvtárat elsősorban információs központként, az

iskola és a diák szempontjából is információs kapuként kell felfogni. Az iskolai könyvtár az a hely, annak kell lennie, ahol a diáknak megvan a lehetősége, hogy megtalálja a tanulási folyamatban számára szükséges információt, s egyben megtaníttja a tanulót arra, hogy hogyan, milyen csatornákon és módokon éri ezt el.

A II. világháború időszakát követően felgyorsuló technológiai fejlődés világszerte új kihívások elé állította az oktatási rendszereket. A tudásátadás hagyományos útjai immáron nem tudják kiszolgálni a munkaerő-piaci igényeket. Az általános, átfogó műveltség, az egységes világkép kialakítása, a francia enciklopédisták eszménye: a világ megismerhetősége szinte elérhetetlenné vált a felhalmozódott és átláthatatlanul rétegződött tudás hatalmas tömegében. Az oktatás céljának homlokterébe sokkal inkább azon képességek, készségek elsajátíttatása került, amelyek lehetővé teszik, hogy az egyén saját egyedi élethelyzeteinek és adottságainak megfelelő tudást szerezzen meg, amellyel újra meg újra biztosítani tudja érvényesülését a specializálódásra épülő gazdasági és szociális környezetben.

Az 1980-as években ez a folyamat tovább gyorsult: információs robbanás zajlott le a világban, s ez a rendszerváltozás után bennünket is elérte. Sokat hallunk és beszélünk arról, hogy a mai embert és különösen a gyerekeket milyen elképesztő mennyiségű információ éri naponta. Az információs központ nemcsak kapu a világra, de vezeti is a tanuló kezét, hogy szűrje és megtalálja a szükséges és értékes információkat. A gyermeknek passzív befogadóból aktív keresővé kell válni az információ-szerzési folyamatban. Bármely tanórán feladat lehet egy kiselőadás, referátum vagy írásbeli munka elkészítése, ahol meg kell tanulni a források használatát. Azt be kell tudni építeni, meg kell tanulni felhasználni az új alkotás létrehozásának folyamatában. A valódi, használható tudás jelentős többsége nem érhető el passzív befogadással. A tudás megszerzésének folyamata a tudásalapú, információs társadalomban jelentősen megváltozott. Alapadatok tömkelege érhető el különböző forrásokból. Az adatok környezete, forrása meghatározza a belőlük felépíthető információkat. Az információk illesztésével, elsajátításával felépíthető a tudás, amelynek alkalmazásával megoldhatóvá válnak a feladatok, problémák. Az elérhető adatok mennyisége drámaian megnőtt. Az adatok érvényességi ideje ugyanakkor jelentősen lecsökkent. Az adatok, információk jelentős része pontatlan, vagy egyenesen téves, hamis. Az egyedileg felépített tudás-elemek belső struktúrája jelentősen eltérő lehet, amely lehetetlenné teszi, hogy azonos mintázat alapján alkalmazzuk őket az adott problémákra. Mindezek miatt a tudás megszerzésének folyamatát ki kell egészíteni az adatok, információk tudássá szervezésének képességével és a kritikai hozzáállással, méghozzá önállóan, illetve egyenrangú tagokból álló csoportokban. A tudás alkalmazásánál pedig ki kell fejleszteni az egyedi megközelítési módszerek kialakításának és alkalmazásának képességét a sablonszerű módszerekkel szemben.

Kétségtelen, hogy mindennek, amit elmondtam, feltételei vannak. Személyi, képzési, ill. technikai feltételei. Évekkel ezelőtt minderre a feladatra egy különlegesnek számító eszköz volt, jó esetben egy felszerelt számítástechnika terem. Ma már mindenhol kell a számítógép, ma már elengedhetetlen lenne a számítógép az iskolai könyvtárban is. Bízom abban, hogy a következő évek fejlesztései módot adnak ilyen beszerzésekre. Az információs műveltség, az informatikai írás-olva-

sás alapvető készség kell, hogy legyen. A mindennapi élet részévé vált, s a munkaerőpiacon minimális elvárás. Ennek is színtere, központja, motorja lehet a jól működő, felszerelt iskolai könyvtár. Félreértés ne essék: nem csak a könyvtárhasználati ismeretekre gondolok. A könyvtárhasználati ismeretek, a könyvtári órák, a könyvtár használata mind terepe ennek a képzésnek, az általános műveltség ezen részének kialakításában kulcsszerepű. Az iskolai könyvtárosnak professzionális információközvetítő szakemberré kell válnia, hogy ezeknek a követelményeknek megfeleljen.

A feladat ennél is több. Az egyedi élethelyzetekben, munkakörnyezetben szükséges tudás olyan sokféle lehet, és olyan gyorsan változik, hogy az az alapoktatás során elsajátíthatatlanná vált. Ezért elengedhetetlen az oktatáson kívüli tudás-szerzés, tudásépítés képességének kialakítása, az élethosszig tartó tanulás (Life Long Learning) elsajátítása. Ezt a képességet ugyanakkor már az alapoktatás során kell átadni. Ennek a képességnek a kifejlesztése a tanulóknak az oktatási intézményrendszer felelőssége, és ebben óriási szerepe lehet az iskolai könyvtárosnak. A fejlesztési és ön-fejlesztési követelményeknek megfelelő, élethosszig tartó tanulás igényét és képességét továbbadó és egyben vállaló, teljesítő könyvtáros-tanárnak.

Az élethosszig tartó tanulás képessége különféle alkompetenciákból tevődik össze. Az írás, olvasás készsége, valamint a tanulási folyamatot katalizálni képes alapvető lexikális ismeretkészlet továbbra is elengedhetetlen. Ezeket egészíti ki az idegennyelvtudás, valamint az infokommunikációs technológia felhasználási készsége. Az infokommunikációs ismeretek ráépülnek az informatikai ismeretekre, de túl is mutatnak azokon a különféle (nem csak számítógép) médiumok kezelésének, értelmezésének képességében.

Az élethosszig tartó tanulás képességeinek megteremtése ugyanakkor új szellemi és fizikai infrastruktúra megteremtését kívánja meg, amely képes kiszolgálni a megváltozó igényeket. A fentebb említett információ-tudás megközelítési paradigmaváltás kihat a tananyagok szerkezetére, az alkalmazandó pedagógiai módszerekre, valamint áttételesen a szükséges fizikai infrastruktúrára is. Ma már, éppen a technika fejlődésének köszönhetően, a tudásátadás, illetve az előzőekben leírt egyéni tanulási folyamat könnyebb elsajátítását lehetővé tévő eszközök, berendezések is megjelenhetnek az iskolákban. Ilyen eszközök mindenek előtt az internet elérést lehetővé tévő intézmények közötti hálózat, a belső hálózat, a tantermi számítógépek, a digitális zsúrkocsik.

A korábban nem alkalmazott eszközök mellett, hogy lehetővé teszik a kor elvárásainak megfelelő oktatást, óriási kihívást is jelentenek eltérő pedagógiai módszertani igényekkel, eltérő infrastruktúrafejlesztési és gyökeresen eltérő finanszírozási igényeikkel. Mindezek leküzdésére az Oktatási és Kulturális Minisztérium átfogó, több különböző területen ható, de összehangolt fejlesztéssorozatba kezdett a magyarországi oktatás felzárkóztatására az európai országokhoz az EU ajánlásaival és a hazai viszonyokkal összhangban.

A lemaradás leküzdésére, sőt az oktatási rendszerek élmezőnyébe kerülésre kiemelkedően jó adottságokkal rendelkezik Magyarország. A kialakult intézményrendszer, a rendelkezésre álló, képzett pedagógusréteg olyan alap, amelyre rá-

épülhet az átfogó reform. Ezen reform kiemelkedően fontos eleme az info-kommunikációs infrastruktúra kialakítása és naprakészen tartása, az oktatási tartalmak és az oktatási módszertan megújítása. A szakmák egyre nagyobb hányada igényli a digitális írástudás meglétét, de mindennapjainkban is egyre nélkülözhetlenebbé válnak az informatikai ismeretek. A hátrányok leküzdése érdekében a minisztérium egy középtávú oktatásinformatikai stratégiát dolgozott ki – illeszkedve a középtávú közoktatás-fejlesztési stratégiához, ami az IKT alapú konstruktív pedagógia elterjesztésére és bevezetésére irányul. A stratégia négy fő pillére: Szélessávú Internet hozzáférés biztosítása, az IKT infrastruktúra fejlesztése, pedagógus-továbbképzés és a digitális tartalomszolgáltatás.

Az információszolgáltatásban, az információs, szűkebben internetes ellátottságban, a diákok számára történő hozzáférésben még jelentős különbségek vannak az országban. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium az elmúlt években jelentős erőfeszítést tett a Sulinet, ma már Közháló hálózat kiterjesztésében, ebben a tekintetben a közintézmények, ezen belül az általános és középiskolák ellátottsága jónak mondható: a Közháló Program eredményeként 2005. december 31-éig minden közoktatási intézmény felkerült a világhálóra, miközben az elavult vagy nem költséghatékony megoldásokat felváltotta az ADSL technológia.

Tárcánk a 2005. évben hároméves Közoktatási Informatikai Fejlesztési (a gyakorlatban: Informatikai normatíva néven ismert) Programot indított, melynek egyik kiemelt célja a közoktatási intézmények informatikai infrastruktúrájának megteremtése, illetve a meglévő eszközpark fejlesztése. A Program eredményeként az intézmények összesen 6 022 641 495,- Ft értékben rendeltek nagy értékű hardvereszközöket. Így 25 499 darab asztali számítógép, illetve notebook áramlott a közoktatásba hároméves bérleti konstrukció keretében. A „Tisztaszoftver” program keretében az intézmények számára a Microsoft operációs rendszer és Office programcsomag hozzáférhető és megrendelhető.

A minisztérium az EU ajánlásaival összhangban – mint említettem – nagy hangsúlyt fektet az élethosszig tartó tanulás alapkompenciáira épülő oktatási módszertanok bevezetésére a közoktatásban is. Ezen törekvés egyik eszköze az oktatás-tanulás támogatása digitális tananyagokkal és egyéb, az oktatást kiegészítő digitális tudáselemekkel a Sulinet Digitális Tudásbázis (SDT) program keretében. Az SDT kiemelt célja a létrehozott digitális tananyagok újrafelhasználhatóságának és értékállóságának biztosítása, ezért az elemeket egy eszközfüggetlen tárolóban tárolja, amiből tetszés szerint építhetők fel új tananyagok mind a tantervi, mind az otthoni tanulás segítésére. Az SDT webes felületen keresztül a Sulinet portálon érhető el egy tananyagszerkesztő és egy csoportos szerkesztést segítő modullal együttesen. A munkacsoportos tevékenység során a tanár-diák együttműködésben a kapcsolatfelvétel 5 fajtáját támogatja a rendszer: belső üzenő, e-mail, chat, fórum, nyilvános fórum, melyek segítségével a felhasználók közösen hozhatnak létre új tartalmakat. A program 2004 szeptemberétől vált hozzáférhetővé, és jelenleg 11 műveltségi terület ismeretanyagát tartalmazza közel 65000 tananyagelem keretében. Távlati tervként szerepel a jelenlegi 7–12 osztályosoknak szóló tudásanyagok vertikális bővítése a tanterv teljes lefedésével és idegen nyelvi tartalmak hozzáadásával.

A Sulinet portál az SDT-t kiegészítő feladatokat, játékokat, módszertani ajánlásokat, egyéb, virtuális-közösségformáló információkat tartalmaz. Ezek közül is kiemelendő a Sulinet Elektronikus Könyvtár, amely a tananyaghoz kapcsolódó könyveket, kordokumentumokat tartalmaz majd. Az Elektronikus Könyvtár feltöltése az elkövetkező hónapokban várható.

A változás a könyvtárostánár szakma szinte minden területét érinti. Remélem, közvetíteni tudtam Önöknek azon meggyőződésemet, hogy nemcsak a technikai eszközöket, infrastruktúrát, módszertant kell megújítani. Az emberi tényezőnek, sokkal szebben fogalmazva a pedagógusnak, a könyvtárostánárnak is lépést kell tartani a kor kihívásaival, elvárásával. Képzéssel, önképzéssel egyaránt. A Sulinet Expressz program keretében az Oktatási Minisztérium társintézményekkel 2003-ban és 2004-ben pályázatot hirdetett informatikai és informatika alapú támogatott pedagógus-továbbképzésekre. A pályázat 18 különféle informatikai képzést kínált fel a jelentkezőknek, pl.: tanítókat segítő informatikát, adatbázis-kezelést, rendszergazda- stb. ismereteket. A pályázatom nyertes pedagógusok ingyen, vagy jelentős kedvezménnyel jutottak korszerű informatikai képzési lehetőséghez. A továbbképzés célja a résztvevők elektronikus írásbeliségének és IKT alapkompenciáinak fejlesztése, az iskolai számítógépes hálózatok üzemeltetésének elsajátíttatása, valamint a digitális tartalmak iskolai órákon való felhasználásának megismertetése.

A tárcza rendkívül komplex és nagyléptékű fejlesztést valósított meg az elmúlt években, az említett infokommunikációs eszközök hatékony használatában és felhasználásban Önöknek kulcsszerepe van. Élni kell a lehetőségekkel, ki kell használni a fejlesztés adta szélesebb kereteket. Ha az iskolának sikerült új számítástechnikai termet kialakítania, együtt kell működni az informatika tanárral. A kolléga meg tudja tanítani a hardver használatát, a tartalomkeresésben azonban Önök a szakemberek. Ha épül új számítástechnika-terem vagy könyvtárhelyiség, érdemes lenne egymás mellé rakni őket. A fent említett pedagógus-továbbképzési pályázatokon – bátorítom a kollégákat – érdemes részt venni. Az iskolai könyvtár számára nyitva álló források kérdését nem lehet megkerülni, én sem hallgattam el előadásomban. Azonban a hatékony és olcsó megoldásokat ki kell aknázni. A közélet, napi hírek jelentős része a közpénzek takarékos elosztásáról szól. Ebben a helyzetben a könyvtáraknak is össze kell fognia. Egy fenntartó iskolái, és annak a könyvtárai hatékonyan együtt tudnának működni, például beszerzési kérdésekben. Kiaknázatlan területnek tűnik az iskolai könyvtárak számára az Országos Dokumentum Ellátási Rendszer. Úgy tűnik, hogy az iskolai könyvtárak alig veszik igénybe a szolgáltatásit. Az igények kielégítésében nagyobb együttműködésre lenne lehetőség, s a meglévő csatornák hatékonyabb felhasználásával szélesebb szolgáltatást tudnának nyújtani.

Csak jelzésszerűen egy új aspektusról: a szabadidő szervezéséről. Az iskolai könyvtár széles (különösen délutáni) nyitva tartása a diákok szabadidejének hasznos eltöltésében játszhat nagy szerepet. Amennyiben van rá mód, és megszervezhető, kiváló délutáni elfoglaltság lehet a széles szolgáltatásokat nyújtó, internetezési lehetőséget is biztosító iskolai könyvtár. A gyerekeknek van otthon széles sávú internet, mondhatják sokan. De közel sem mindenkinek, nem minden

háztartásban. Az iskolai könyvtárnak ebben a tekintetben is volt és vállaltan van esélykiegyenlítő szerepe.

Végül, de nem utolsó sorban az egyik legfontosabb dologról hadd ejtsek külön szót. Bár burkoltan benne volt az egész előadásomban, az iskolai könyvtár rendkívül komplex feladatai között is nagyon fontos nevesíteni: az olvasóvá nevelést. A terep adott, a szakmai tudás Önöknél van, a könyv szeretetét sugározzák: kiemelkedő szerepük lehet az olvasás megszerettetésében, az olvasásra nevelésben. Számtalan jó példa mutatja, hogy milyen nagy hatással van a gyerekekre, és mennyire szeretik a „könyves” rendezvényeket, vetélkedőket.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Bízom abban, hogy széles és színes képet mutatam be Önöknek az iskolai könyvtárakra váró lehetőségekről, tervekről. A konferencia munkájához sok sikert kívánok, és engedjék meg, hogy az iskolai könyvtárak közeli világnapja alkalmából szeretettel köszöntsem Önöket!

* Elhangzott az Iskolai Könyvtárosok 3. Országos Konferenciáján, 2006. október 17-én.

A „Mesevarázs a Tündérpalotában” megnyitója